

УДК 378.091.2:504

DOI <https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series5.2021.79.1.38>

Курліщук І. І., Павленко І. Г., Сєваст'янова О. А.

ІНФОРМАЦІЙНЕ ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ УНІВЕРСИТЕТУ ЯК УМОВА ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

На початку XXI століття пріоритетними стають екологічні питання, зокрема екологічної освіти та формування екологічної культури молодого покоління. В Україні система вищої освіти виступає одним із найважливіших факторів формування екологічної культури студентської молоді. Сьогодні заклади вищої освіти (ЗВО) мають цілеспрямовано вирішувати питання формування екологічної культури майбутніх фахівців, залучаючи в освітній процес ефективні засоби екологічної освіти, які би відповідали психологічним, віковим та соціальним особливостям українського студентства. З іншого боку, соціальний інститут мас-медіа, здебільшого Інтернет-середовище, має великий вплив на формування думок студентської молоді щодо проблем екологічної безпеки довкілля. Визнано, що численні можливості онлайн-інформаційних ресурсів у сфері екологічної освіти унікальні, а електронні форми навчання і виховання стрімко набувають поширення в освітньому середовищі вищої школи, розширюючи життєвий простір особистості та розкриваючи нові перспективи індивідуального і професійного розвитку.

У дослідженні розглядаються підходи до формування екологічної культури сучасних здобувачів вищої освіти засобами інформаційного освітнього середовища ЗВО. Мета статті – проаналізувати особливості формування екологічної культури студентства під впливом інформаційного освітнього середовища університету.

Екологічна культура студентської молоді трактується авторами статті як інтегративна якість особистості, що втілює духовно-моральні цінності й визначає екологічно-моральні вчинки, які спрямовані на збереження життя в усіх його проявах та на створення краси природного середовища. При цьому екологічна культура характеризується не тільки оволодінням технічними, науково-економічними знаннями, вміннями, навичками, а й естетичним ставленням до природи, розвитком емоційно-чуттєвої сфери людини, вихованням її естетичних потреб та інтересів, проявом творчої діяльності. Доведено, що за сучасних умов саме інформаційне освітнє середовище університету виступає однією з ефективних умов формування екологічної культури студентства.

Ключові слова: екологічна культура, екологічна освіта, екологічна культура студентської молоді, освітнє середовище, інформаційне освітнє середовище університету, система вищої освіти, здобувачі вищої освіти, майбутні фахівці.

Метою екологічної освіти є формування екологічної культури. Розвиток екологічної культури особистості набуває статусу державного стандарту освіти, а висока екологічна культура повинна стати в найближчому майбутньому важливим кваліфікаційним критерієм будь-якого дипломованого фахівця. Саме вона забезпечує підвищення якості професійної освіти, тоді як система вищої освіти повинна створювати фундамент для підвищення екологічної культури особистості. Так, освіта розглядається як неминуча передумова, що сприяє розвитку здатності людей розбиратися з питань поліпшення стану навколишнього середовища.

Відповідно до цього актуалізується проблема професійної підготовки майбутнього фахівця, формування його духовної культури, в тому числі й екологічної, яке відбувається в стінах закладу вищої освіти. Тому завдання виховання екологічної культури повинні пронизувати весь цикл дисциплін, які вивчаються у ЗВО – гуманітарних, суспільних, природничих. Тим більше, що вузькопрофесійна підготовка фахівців уже не відповідає вимогам нашого часу; важливим компонентом професійної освіти є особиста культура випускника, а вища освіта повинна стати елементом загальної культури людини.

Можливі шляхи духовної взаємодії людини й природи, необхідність екологічної освіти кожної людини, роль екологічної культури в процесі формування духовної культури особистості та суспільства подані в працях Н. Бібік, С. Бородавкіна, А. Букіна, О. Вербицького, О. Захлебного, І. Зверева, В. Ільченко, О. Плахотнік, І. Суравегіної, Г. Ткачук, В. Червонецького та ін. Але, як показав аналіз літератури, формування екологічної культури майбутніх фахівців як педагогічна проблема потребує подальшого вивчення.

Тому головна **мета статті** – розгляд особливостей формування екологічної культури сучасного студентства під впливом інформаційного освітнього середовища університету.

Проблема формування екологічної культури майбутнього спеціаліста ускладнюється тим, що немає єдиної наукової думки з приводу самого визначення поняття “екологічна культура”. Так, екологічна культура, на думку О. Вербицького, виступає як “сукупність досвіду взаємодії людей з природою, котра забезпечує виживання та розвиток людини, яка виявляється у вигляді теоретичних знань та способів практичних дій у природі й суспільстві, моральних норм, цінностей та культурних традицій” [4, с. 33]. Вчені О. Захлебний, І. Суравегіна під екологічною культурою розуміють відповідне ставлення людини до власних природних даних (власного організму), до природи (загальної передумови матеріальної праці, природного середовища життєдіяльності людей), до діяльності, яка пов’язана з вивченням та охороною довкілля [7]. М. Тарасенко вважає, що “екологічна культура включає визначений “зріз” суспільно виробленого способу самореалізації людини в природі, культурні традиції, життєвий досвід, моральні почуття та моральну оцінку ставлення людини до навколишнього середовища” [8, с. 232]. Б. Ліхачов включає в екологічну культуру відповідні знання, глибоку зацікавленість у природоохоронній діяльності, грамотне її здійснення, багатство морально-естетичних почуттів та переживань, які породжуються від спілкування з природою. Екологічна культура,

на думку І. Зверева, передбачає наявність у людини твердих знань, переконань, готовність до діяльності, а також її практичні дії, які погоджені з вимогами дбайливого ставлення до природи [9]. Н. Гнілуша складниками екологічної культури вважає екологічну свідомість, екологічні переконання, екологічний світогляд, готовність до екологічної діяльності, відповідне ставлення до навколишнього середовища [6].

На основі аналізу великої кількості літературних джерел нами була запропонована власна інтерпретація поняття “екологічна культура”, під якою ми розуміємо інтегративну якість особистості, що втілює духовно-моральні цінності й визначає екологічно-моральні вчинки, які спрямовані на збереження життя в усіх його проявах та на створення краси природного середовища. При цьому екологічна культура майбутніх фахівців характеризується не тільки оволодінням технічними, науково-економічними знаннями, вміннями, навичками, а й естетичним ставленням до природи, розвитком емоційно-чуттєвої сфери людини, вихованням її естетичних потреб та інтересів, проявом творчої діяльності. Отже, однією з ефективних умов формування екологічної культури повинно стати інформаційне освітнє середовище університету.

У межах нашого дослідження важливо схарактеризувати зміст понять “освітнє середовище” та “інформаційне освітнє середовище університету”.

Значимо, що поняття “середовище” не має однозначного трактування в межах сучасної науки. У найзагальнішому сенсі воно розуміється як оточення, сукупність умов. Зокрема, у “Великому тлумачному словнику сучасної української мови” (2005) [3] дається визначення терміна “середовище” як сукупності природних умов, у яких відбувається життєдіяльність будь-якого організму.

Досвід дослідження феномену “освітнє середовище” в науковій педагогічній літературі свідчить про те, що це поняття є складним, багатовимірним і суб’єктивним. Зарубіжні та вітчизняні дослідники розглядають освітнє середовище як: частину просторово-предметного оточення (І. Бех, Є. Бондаревська, Дж. Гібсон, Н. Крилова, Т. Менг та ін.), сукупність системи впливів, можливостей, умов навчання й розвитку особистості (В. Вербицький, О. Коберник, Н. Поліванова, Г. Пустовіт, В. Слободчиков, В. Ясвін та ін.), розвивальне середовище (Ш. Амонашвілі, В. Давидов, Д. Ельконін, Л. Занков, В. Рубцов, А. Хуторський та ін.). Однак натепер дефініцій, щоб повною мірою розкривали сутнісну характеристику цього складного явища, немає.

Так, В. Ясвін [10] під освітнім середовищем (або середовищем освіти) розуміє систему впливів й умов формування особистості за заданим зразком, а також можливостей для її розвитку, що містяться в соціальному і просторово-предметному оточенні. Багато вчених (О. Пехота, В. Рибалка, В. Семиченко, Н. Сенченко, А. Хуторський та ін.) розглядають поняття “освітнє середовище” в контексті особистісно-орієнтованої освіти, як характеристику зовнішнього змісту освіти, що містить у собі умови розвитку особистості. Є. Белякова та І. Захарова [1] визначають поняття “освітнє середовище” як складну систему, що акумулює інтелектуальні, культурні, програмно-методичні, організаційні та технічні ресурси і забезпечує формування особистості в її різноманітних проявах. Освітнє середовище як система психолого-педагогічних умов і впливів створює можливості для розкриття інтересів і здібностей кожної особистості з урахуванням її природних потенційних і вікових можливостей.

Освітнє середовище закладу вищої освіти, на думку М. Братко, – це “багатосуб’єктне та багатопроектне системне утворення, що має можливості цілеспрямовано впливати на професійно-особистісний розвиток майбутнього фахівця, забезпечуючи його готовність до професійної діяльності та/або продовження навчання, успішного виконання соціальних ролей та самореалізації в процесі життєдіяльності. За своєю природою це є комплексом умов-можливостей і ресурсів (матеріальних, фінансових, особистісних, технологічних, організаційних, репутаційних) для освіти особистості, що склались цілеспрямовано в установі, яка виконує освітні функції щодо надання вищої фахової освіти, забезпечує можливості для загальнокультурного та особистісного розвитку суб’єктів освітнього процесу. У структурі освітнього середовища вищого навчального закладу можна виокремити такі структурні компоненти: особистісний (суб’єкти освітнього процесу, зв’язки та взаємовідносини між ними), аксіологічно-смісловий (місія, візія, стратегія, цінності, традиції, церемонії, ритуали, символи, корпоративна культура), інформаційно-змістовий (основні та допоміжні освітні програми; позааудиторні, соціальні проекти; нормативні документи, які регламентують освітню діяльність та взаємодію суб’єктів освітнього процесу), організаційно-діяльнісний (форми, методи, способи, технології, стилі взаємодії суб’єктів освітнього процесу, способи комунікації, управлінські структури та механізми), просторово-предметний (матеріально-технічна інфраструктура, аудиторний фонд, комп’ютерний парк, бібліотечні ресурси, побутові умови, дизайн та обладнання приміщень)” [2, с. 14–15].

Дослідження О. Антонової, О. Артюхіної, Е. Белякової та І. Захарової показали, що освітнє середовище закладу освіти включає в себе декілька складників, які необхідно розглядати як цілісне явище, оскільки вони одночасно взаємопроникають і взаємодіють між собою, а отже, взаємозбагачують одне середовище, що орієнтоване на створення умов для розвитку особистісних якостей: здоров’язбережувальне, культуротворче, естетично розвиваюче, середовище становлення морального досвіду, середовище розвитку і саморозвитку особистості та ін.; середовище, що орієнтоване на створення умов для формування професійної спрямованості, тобто сукупності професійно значущих якостей, а отже, мають професійно-освітні функції: інформаційно-освітнє середовище закладу вищої освіти, інформаційне, професійно-освітнє, віртуальне освітнє середовище тощо; середовище, що орієнтоване на професійний та особистий розвиток і саморозвиток усіх

учасників освітнього процесу (середовище професійно-особистісного саморозвитку студентів); середовище, що акумулює проблемно-орієнтовані багаторівневі інформаційні ресурси (інтелектуальні, культурні, програмно-методичні), що містять знання і технології роботи з ними (пошук, зберігання, обробка, застосування); віртуальна інформаційна інфраструктура.

Важливість інформаційного компоненту в освітньому середовищі виділена і в доробках І. Габи, яка підкреслює, що інформаційний компонент “насичений такими різноманітними професійно-освітніми ресурсами, як: освітні програми, навчальні плани, методичні розробки, книги, візуалізована і текстова інформація, інформаційно-рекламні об'єкти, Інтернет-сайти тощо” [5, с. 80].

Серед основних інформаційних систем закладу вищої освіти зазвичай називають такі: електронна бібліотека (зберігання, каталогізація й забезпечення доступу до різних ресурсів в електронній формі); адміністративна (регламентна) підсистема (авторизація користувачів і поділ їх по категоріях, протоколювання дій, реалізація набору функцій з організації й документування результатів навчального процесу, контроль працездатності всіх програмних компонентів і забезпечення надійності їхньої роботи); кадрова підсистема (база даних персонального обліку користувачів усіх категорій); інформаційна підсистема (програмне забезпечення, навчально-методичні матеріали, сайти викладачів, інформування користувачів про події, що відбуваються в навчальному закладі); апаратна підсистема (сервери, комп'ютери, мобільні мережеві пристрої, локальна мережа, телекомунікаційне й проекційне обладнання).

Отже, під “інформаційним освітнім середовищем університету” ми будемо розуміти сукупність програмних засобів, інформаційних і технічних матеріалів, електронну освітню документацію як систему засобів комунікації закладу вищої освіти, що забезпечує ефективні умови освітнього процесу вищої школи і сприяє індивідуальному та професійному розвитку студентської молоді. Очевидно, що інфраструктура інформаційного освітнього середовища університету підсилюється завдяки зовнішнім веб-сайтам, які виконують численні освітні, інформаційні, комунікаційні, виховні функції, надаючи доступ широкому колу користувачів всесвітньої мережі до електронних освітніх ресурсів та послуг.

Динамічний темп життя в умовах інформаційного суспільства та постійно зростаюча роль нових мережевих технологій змушує українські заклади вищої освіти звернути увагу на роль інформаційного освітнього середовища, зокрема в питаннях екологічної освіти та формування екологічної культури майбутніх фахівців. Передовий досвід багатьох університетів свідчить про те, що найкращим способом домогтися відповідності традиційного виховного процесу сучасним потребам є створення власного розгалуженого інформаційного освітнього середовища. Натепер існує вже досить велика кількість комерційних і некомерційних програмних продуктів, що дозволяють реалізовувати завдання екологічної освіти студентства віртуальними засобами виховання.

Інформаційне освітнє середовище університету, на нашу думку, характеризується властивостями, що забезпечують ефективність процесу формування екологічної культури здобувачів вищої освіти: доступністю форм виховання; діалогічністю; поліфункціональністю; безперервністю впливу в часі та просторі; масовістю аудиторії, на яку розповсюджується виховний вплив; підтримкою індивідуального підходу в поширенні, зберіганні й використанні виховних ресурсів; широкою траєкторією виховного впливу; мобільністю тощо.

Висновки. Таким чином, сьогодні вже є загально визнаним фактом, що інформаційне освітнє середовище університету виступає однією з ефективних умов формування екологічної культури студентства. Технології мережевих комунікацій і хмарних серверів зумовили зміни методології організації освітнього процесу ЗВО, зокрема підходів до екологічної освіти здобувачів вищої освіти. Інформаційне освітнє середовище університету забезпечує успішність формування екологічної культури студентської молоді та розглядається як самостійний засіб виховного впливу, а також як засіб для доповнення традиційних форм виховання.

Використана література:

1. Белякова Е. Г., Захарова И. Г. Социокультурное информационное пространство образования в контексте проблемы формирования личности. *Вестник Тюменского государственного университета*. 2010. № 5. С. 11–17.
2. Братко М. В. Освітнє середовище вищого навчального закладу: функціональний аспект. *Педагогічний процес: теорія і практика*. 2015. № 1–2 (46–47). С. 11–17.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ-Ірпінь : ВТФ "Перун", 2005. 1728 с.
4. Вербицкий А. А. Основы концепции развития непрерывного экологического образования. *Педагогика*. 1997. № 6. С. 31–36.
5. Габа І. М. Вплив освітнього середовища ВНЗ на професійний розвиток особистості. *Проблеми загальної та педагогічної психології* : зб. наук. пр. Київ, 2011. Т. XIII. Ч. 6. С. 73–81.
6. Гнілуша Н. Екологічна освіта – складова культури майбутнього вчителя. *Рідна школа*. 1999. № 7–8. С. 40–42.
7. Захлебный А. Н., Суравегина И. Т. Научно-технический прогресс и экологическое образование. *Советская педагогика*. 1985. № 12. С. 9–14.
8. Тарасенко Н. Ф. Природа, технология, культура: философско-мировоззренческий анализ : монография. Киев : Наук. думка, 1985. 256 с.
9. Экологическое образование школьников : учебное пособие / под ред. И. Д. Зверева, И. Т. Суравегиной. Москва : Педагогика, 1983. 160 с.
10. Ясвин В. А. Образовательная среда: от моделирования к проектированию : монография. Москва : Смысл, 2001. 365 с.

References:

1. Bелиakova Ye. G., Zaharova I. G. (2010). Socziokul'turnoeya informacziionnoe prostranstvo obrazovaniya v kontekste problemy' formirovaniya lichnosti [Social and cultural information space of education in the context of the problem of personality formation]. *Vestnik Tyumenskogo gosudarstvennogo universiteta – Bulletin of the Tyumen State University*. Vol. 5. pp. 11 – 17 [in Russian]
2. Bratko B. M. (2015). Osvitnie seredovishche vyshchoho navchalnogo zakladu: funktsionalnyi aspekt [Educational environment of higher education institution: functional aspect]. *Pedahohichniy protses: teoriia i praktyka. – Pedagogical process: theory and practice*. Vol. 1 – 2 (46 – 47). pp. 11 – 17 [in Ukrainian]
3. Busel W. T. (Ed.). (2005). Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [Large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language]. K.: Irpin: VTF "Perun" [in Ukrainian]
4. Verbitsky A. A. (1997). Osnovy' koncepczii razvitiya nepreryv'nogo e'kologicheskogo obrazovaniya [Issues of the concept of development of continuous environmental education]. *Pedagogika – Pedagogy*. Vol. 6. pp. 31 – 36 [in Russian]
5. Gaba I.M. (2011). Vplyv osvitnoho seredovishcha VNZ na profesiyni rozvytok osobystosti [Influence of learning environment of higher education institution on the professional development of individual]. *Problemy zahalnoi ta pedahohichnoi psykholohii – Problems of foreign and pedagogical psychology*. Vol. 13. pp. 73 – 81 [in Ukrainian]
6. Gnilusha N. (1999). Ekologichna osvita – skladova kultury maibutnoho vchytelia. 1999. № 7 – 8. S. 40 – 42. [Ecological education – a part of professional culture of future teacher. *Ridna shkola – Native school*. Vol. 7 – 8. pp. 40 – 42 [in Ukrainian]
7. Zakhlebny A. N., Suravegina I. T. (1985). Nauchno – tekhnicheskyyi prograss y ekolohicheskoe obrazovanye [Scientific and technological progress and environmental education]. *Sovetskaia pedahohyka – Soviet pedagogy*. 1985. Vol. 12. pp. 9 – 14 [in Russian]
8. Tarasenko N.F. (1985). Pryroda, tekhnolohyia, kultura: fylosofsko-myrovozzrencheskyi analiz [Nature, technology, culture: philosophical and worldview analysis]. K.: Science. Dumka [in Russian]
9. Zvereva I. D., Suravegina I.T. (1983). Ekolohicheskoe obrazovanye shkolnykov [Environmental education of schoolchildren]. M.: Pedagogika [in Russian]
10. Yasvin V.A. (2001). Obrazovatelnaia sreda: ot modelirovaniya k proektyrovaniyu [Educational environment: from modeling to design]. M.: Smysl [in Russian]

Kurlishchuk I. I., Pavlenko I. H., Sievastianova O. A. Virtual learning environment of the university as a condition of student youth ecological culture formation

At the beginning of the XXI century, the discussion of the environmental issues become a priority in the modern world community, in particular the problems of ecological education and ecological culture formation of younger generation are urgent. In Ukraine, the system of higher education is one of the most important factors of environmental education providing. Today, higher education institutions study the issues of future professionals' ecological culture and behavior, and search the efficient ways and means of ecological education that would meet the psychological, age and social characteristics of Ukrainian students. On the other hand, the social institute of mass media, mostly the Internet media, has a great influence on the opinions of student youth according to the problems of environmental awareness and the dangers of ecological environment degradation. It is recognized that the many opportunities of online information resources in the area of ecological education are unique, and virtual forms of teaching and educating are rapidly spreading the learning environment of higher education institution, expanding the environmental space of an individual as well as opening new prospects for individual and professional development.

The study discusses the relationship between human and nature, which affirms the environment as a cultural space and the relationship between ecological culture and sustainable society development is extremely strong. The purpose of the article is to analyze the peculiarities of students' ecological culture formation under the influence of virtual learning environment of the university.

The student youth ecological culture is interpreted by the authors of the article as an integrative quality of a person that embodies spiritual and moral values and defines ecological and moral actions that are aimed at the environment preserving in all its manifestations. At the same time, ecological culture is characterized not only by technical, scientific and economic knowledge, skills, but also with the help of the aesthetic attitude to nature, and through developing the emotional and sensory spheres of a person, and upbringing their needs and interests. It is proved that in the current context the virtual learning environment of the university is one of the most effective conditions for the students' ecological culture formation.

Key words: *ecological culture, ecological education, ecological culture of student youth, learning environment, virtual learning environment of the university, system of higher education, university student, future professional.*